

ІННОВАЦІЇ У МИСТЕЦЬКІЙ І ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

УДК 37.018.46:377 – 043.84

*Олена Волярська,
м. Київ*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу професійного розвитку педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти. Визначено роль неперервної освіти у підготовці педагогів у зарубіжних країнах і в Україні. Доведено необхідність системного впровадження освітніх інновацій у зміст післядипломної педагогічної освіти. Здійснено опитування вчителів із метою оцінювання різних видів підвищення кваліфікації в умовах післядипломної освіти. Узагальнено сучасні тенденції і напрями удосконалення професійного розвитку вчителів у післядипломній педагогічній освіті.

Ключові слова: *вчитель, неперервна освіта дорослих, неформальна освіта, післядипломна освіта, професійний розвиток*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, якому притаманні високі темпи інформаційних потоків, висуває вимоги до професійної підготовки особистості, задовольнити які можливо лише в системі неперервного навчання. Окрім того, соціокультурні умови, з одного боку, детермінують перетворення освіти на соціальний механізм розвитку особистості, з іншого – орієнтують систему післядипломної освіти на підготовку фахівців до викликів ХХІ ст. Актуалізується необхідність підвищення якості післядипломної освіти в умовах її глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграційних процесів в освітній сфері. Цілеспрямована неперервна професійна освіта дорослого населення обумовлена сучасною потребою суспільства в підготовці конкурентоспроможних фахівців.

Високий динамізм соціально-економічних змін, процес демократизації суспільства сприяє професійній самостійності особистості, формує в неї мотивацію до постійного підвищення професійної компетентності. Конкурентоспроможність сучасного фахівця в ринкових умовах, нові вимоги до працевлаштування багато

в чому залежать від здатності й готовності особистості до вдосконалення професійної діяльності. Післядипломна освіта дорослих стає вагомим чинником соціального прогресу. У зв'язку з цим все більшого значення набуває післядипломна педагогічна освіта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених показав, що проблема вдосконалення професійного розвитку педагогів активно представлена в теорії і практиці філософської, психологічної та педагогічної науки. Науковцями обґрунтовано філософсько-психологічні закономірності розвитку особистості (В. Вернадський, В. Кремень, В. Кудін); доведено доцільність використання андрагогічної моделі навчання дорослих (С. Брунер, Д. Джонсон, Д. Дьюї, Д. Колб, М. Ноулз), розкрито концептуальні положення щодо інтеграційних та глобалізаційних процесів у неперервній освіті в Україні й закордоном на різних історичних етапах (Н. Бідюк, Н. Ничкало, Л. Лук'янова, О. Огієнко, Н. Пазюра).

У контексті нашого дослідження особливого значення набувають результати наукових розвідок з проблеми професійного навчання дорослого населення, висвітлені у працях українських педагогів-дослідників (О. Аніщенко, Л. Лук'янової, Л. Пуховської та ін.) [2; 5]. Водночас нами не виявлено праць, у яких досліджувалася та дістала розв'язання проблема вдосконалення професійного розвитку педагогів в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз тенденцій розвитку післядипломної педагогічної освіти, неперервної професійної освіти дорослих, багаторічний власний науково-педагогічний досвід дав змогу виявити низку суперечностей, які ми виокремили на двох контекстних рівнях. Зокрема: у контексті потреб педагогічної науки – між зрослими вимогами до післядипломної педагогічної освіти та традиційним підходами до формування професійної компетентності педагогів, необхідністю подолання сформованих стереотипів, зміною поглядів і підходів до проблеми їх професійного зростання; у контексті потреб педагогічної практики – між доведеною необхідністю створення науково обґрунтованої ефективної моделі професійного розвитку педагогів та недостатньою розробленістю освітніх технологій реалізації змісту цього розвитку в умовах післядипломної освіти.

Отже, відсутність системного наукового аналізу професійного розвитку педагогів в умовах післядипломної педагогічної освіти, її вагоме соціальне значення, а також виявлені суперечності зумовили вибір теми дослідження.

Здійснений теоретичний аналіз праць зарубіжних учених [6; 7; 8], присвячених питанням розвитку післядипломної освіти педагогів, довів, що серед науковців не існує єдиного підходу до визначення мети, змісту та напрямів удосконалення підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Проте останнім часом у тематичному проекті Організації міжнародного співробітництва і розвитку післядипломна педагогічна освіта визначена як «удосконалення професійних умінь усього шкільного персоналу або його групи (програми післядипломної освіти і підготовки вчителів, що спрямовані на розвиток навчального закладу); ...розвиток індивідуальних професійних знань та вмінь вчителів (магістратура); розширення особистої або загальної освіти вчителя» [6, с. 27]. Отже, поняття «післядипломна педагогічна освіта» в країнах Європи вживається в різних контекстах. Багатоаспектність підвищення кваліфікації педагогів, як зазначає більшість європейських дослідників, розглядається в контексті реалізації «освіти впродовж життя». Вчителі мають можливість продовжувати підвищувати свій професійний розвиток протягом усього періоду професійної діяльності в установах як формальної освіти, так і неформальної. Відзначаючи значний доробок зарубіжних науковців у дослідженні тенденцій розвитку післядипломної освіти педагогів, вважаємо доцільним продовжити аналіз проблеми у працях українських учених.

В Україні післядипломна педагогічна освіта є предметом досліджень видатних учених В. Кременя, Н. Протасової, В. Олійника, О. Сухомлинської та ін. Науковці доводять, що ця галузь освіти, порівняно з базовою професійною, дуже динамічна, може швидко реагувати на соціально-економічні зміни в умовах ринку праці. Слушним є твердження Н. Протасової про те, що сучасна «система післядипломної педагогічної освіти повинна бути спрямована на приведення професійного рівня педагогів відповідно до світових стандартів, вимог часу, індивідуально-особистісних та виробничих потреб, удосконалення наукового та загальнокультурного потенціалу особистості вчителя» [4, с. 10]. На думку В. Кременя, оновлення національної післядипломної освіти мають забезпечити посилення особистісного виміру в педагогічній науці та практиці, орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація і гуманізація освіти [1]. Тому, обговорюючи напрями модернізації, академік визначає найважливішу стратегічну мету освіти і науки – це ствердити в суспільстві розуміння абсолютної пріоритетності науки як сфери, що продукує нові знання, і освіти, що долучає до знань

суспільство загалом і кожную людину зокрема. Тому важливості набуває післядипломна педагогічна освіта.

Проблема професійного розвитку педагогів та окремі її аспекти знайшли висвітлення у працях наукових співробітників відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (О. Аніщенко, О. Василенко, С. Зінченко). Науковцями опрацьовані результати наукових досліджень із питань теорії і практики особистісного і професійного розвитку дорослого населення.

Мета статті – визначити й обґрунтувати напрями вдосконалення професійного розвитку педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що для позначення професійного розвитку педагогів як окремої категорії дорослого населення у світовому досвіді післядипломної педагогічної освіти використовуються різні терміни: розвиток вчителя (*teacher development*), розвиток кар'єри (*career development*), розвиток персоналу (*staff development*), розвиток людських ресурсів (*human resource development*), професійний розвиток (*professional development*), неперервна освіта (*continuing education*), освіта впродовж життя (*life long learning*) [5]. У зв'язку з тим, що зміст цих термінів частково збігається, нами конкретизовано тлумачення професійного розвитку педагогів як зростання їхньої професійної компетентності в результаті накопичення практичного досвіду і пролонгованої цілеспрямованої та скоординованої самоосвітньої діяльності в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти. Наприклад, у педагогічних дослідженнях викликає дискусію питання взаємозв'язку формальної і неформальної освіти дорослих. Неформальна освіта розуміється як нова якість і спосіб організації професійного розвитку фахівців. У цьому зв'язку організація і функціонування системи освіти повинні забезпечити неперервність професійної підготовки шляхом багаторівневої (довузівський, вузівський і післявузівський етапи) побудови на підґрунті принципу наступності.

Зрозуміло, що роль неформальної освіти в розвитку людини виявляється в тих функціях, які вона виконує. Серед функцій цієї освіти слід виділити: розвивальну (задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого зростання); компенсуючу (заповнення прогалин і недоліків у базовій формальній освіті); адаптивну (оперативна підготовка й перепідготовка фахівців в умовах мінливої

виробничої і соціальної ситуацій); інтегруючи (використання традиційних і інноваційних форм, методів і технік навчання дорослих); функцію ресоціалізації (повторної соціалізації для окремих категорій дорослого працездатного населення).

Підкреслимо, що сучасні вимоги до змісту післядипломної педагогічної освіти полягають не тільки у збагаченні та оновленні предметних і дидактико-методичних знань педагогів, і не в простому додаванні до них соціальних, психологічних і культурологічних знань, хоча їх важливість не заперечна, а характеризуються необхідністю розробки освітніх програм, які орієнтовано на розв'язання основних завдань підвищення професійного розвитку вчителів, їх конкурентоспроможності на ринку праці. Зміни у спрямованості змісту післядипломної педагогічної освіти привнесені новою соціально-освітньою ситуацією. На нашу думку, ця різниця полягає не в кількісному зростанні набутих знань, а в інтегративному характері отриманої інформації, що віддзеркалює реальні проблеми, з якими стикаються вчителі у процесі педагогічної діяльності.

Зауважимо, що характеристика якості післядипломної педагогічної освіти в сучасній парадигмі розвитку суспільства свідчить про збагачення її функцій. Ідеться не тільки про «додавання» розвивальної функції до адаптивної та компенсаторної, а й про їх якісну перебудову. Вважаємо, що провідною функцією має стати розвивальна, оскільки післядипломна педагогічна освіта орієнтується на визнання педагога як активного та самостійного суб'єкта власного професійного розвитку. Водночас результативність післядипломної педагогічної освіти відбивається у практичній діяльності на теоретичному, психолого-педагогічному та предметно-практичному рівнях з урахуванням факторів, що сприяють професійному становленню вчителів.

Удосконалення професійного розвитку педагогів у системі національної післядипломної педагогічної освіти містить багато полемічних ідей. Оцінюючи їх, слід пам'ятати, що виникає нагальна потреба в тому, щоб дослідження неперервного професійного розвитку педагогів тісно поєднувалося з результатами навчання учнів. Задля оцінки корисності різних видів підвищення кваліфікації вчителів слід здійснювати систематичні огляди досліджень у сфері їхнього професійного розвитку.

Одне із таких досліджень було нами здійснено. Мета дослідження – вивчення пріоритетних для вчителів форм і методів післядипломної освіти. Вибірку респондентів склали 496 учителів

державних і приватних загальноосвітніх шкіл, гімназій Запорізького і Дніпропетровського регіонів. Результати опитування щодо визначення ставлення педагогів до професійного зростання в умовах післядипломної освіти такі:

1. Загальний стаж роботи респондентів має такий розподіл: до 10 років – 8,06 %, від 10 до 20 років – 23,39 %, від 20 до 30 років – 54,07 %, понад 30 років – 14,52 %. Отже, вчителі зі стажем роботи 20–30 років складають найбільшу категорію серед респондентів. Найменший показник (8,06 %) у молодих педагогів зі стажем роботи до 10 років.

2. За гендерним розподілом отримано, що жінки-педагоги складають 82,26 %, а чоловіки-педагоги – 17,74 %. В українських школах значна частка педагогічних працівників – жінки.

3. На питання «Чи маєте Ви потребу у професійному зростанні?» педагоги відповіли: так – 63,71 %, частково – 31,45 %, ні – 4,84 %. Отже, більшість респондентів усвідомлюють потребу в професійному зростанні. В ході бесід 4,84 % вчителів, які відповіли, що не мають такої потреби, відзначили, що їх задовольняє той рівень, що в них є.

4. На питання «Яким видам підвищення кваліфікації Ви надаєте перевагу?» 14,52 % респондентів відзначили навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації. Тематичні постійно діючі семінари як вид підвищення кваліфікації визначили 7,26 % вчителів. Спеціалізованим короткостроковим навчальним курсам надали перевагу 22,58 % респондентів, дистанційній освіті – 43,55 %, а самостійне навчання вибрало 12,10 % опитаних. Зазначимо, що організація дистанційного навчання з професійного розвитку в умовах післядипломної педагогічної освіти – вимога сьогодення.

5. На питання «Як Ви оцінюєте власну здатність до професійного зростання?» відповіді розподілилися так: більшість (63,71 %) вчителів відзначила, що із задоволенням засвоюють нові знання і готові самостійно працювати для досягнення поставленої мети; 31,45 % респондентів «готові час від часу щось вивчати, але потрібен наставник». Тільки 4,84 % відповіли, що не можуть самостійно вчитися, бо їм важко сконцентруватися. Отже, педагоги мають достатню готовність до керованого навчання і самостійного опрацювання професійно важливої інформації.

6. На питання «Які Ви маєте очікування від навчання з метою професійного зростання?» 18,55 % респондентів відповіли, що це – набуття компетенцій; 29,03 % – кар'єрне зростання; 16,94 % –

задоволення потреб у самоосвіті; 35,48 % вчителів відзначили, що в результаті навчання хотіли б отримати свідоцтво, диплом чи сертифікат. Отже, більшість респондентів очікує отримати офіційне підтвердження того, що вони пройшли певний вид підвищення кваліфікації.

Таким чином, за результатами опитування і бесід із респондентами встановлено: 1) за нормативно визначеними видами професійної підготовки бажають підвищувати (і підвищують) кваліфікацію 92,85 % респондентів; 2) найбільш бажаним видом є стажування (в результаті бесід це визначило 70,39 % респондентів); 3) переважна більшість педагогів (51,27 %) вважають, що найбільший вплив із видів післядипломної освіти на формування професійної компетентності мають короткострокові курси підвищення кваліфікації; 4) серед респондентів спостерігається бажання здобувати професійну підготовку за власною потребою через самостійну роботу. Результати опитування вчителів переконливо довели необхідність організації неперервної професійної підготовки педагогів у системі післядипломної освіти.

Висновки. До основних напрямів удосконалення професійного розвитку вчителів у вітчизняній післядипломній педагогічній освіті віднесено: 1) системне впровадження освітніх інновацій у зміст післядипломної педагогічної освіти; 2) розвиток очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації педагогів із метою надання можливості навчатися на різних спецкурсах за вибором, відвідувати навчальні тренінги і семінари на очному етапі навчання, консультуватися, брати участь в інтернет-конференціях, електронних форумах, чатах на дистанційному етапі; 3) створення системи варіативного модульного навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів, яка передбачає чітке визначення, діагностування і моніторинг професійної компетентності, а також ґрунтується на модульній технології навчання і є однією із сучасних інновацій в освіті дорослих; 4) розвиток партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії у підвищенні кваліфікації, коли учасники навчальної діяльності орієнтуються на професійне вдосконалення, особистісне і професійне зростання [3]. Результати дослідження дали змогу констатувати, що для даних категорій дорослих необхідно створити комплексну особистісно орієнтовану професійну підготовку з метою формування готовності до підвищення результативності професійної діяльності.

Перспективні напрями дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. До напрямів наступного наукового пошуку слід віднести вивчення ефективності

використання видів неформальної освіти дорослих для професійного розвитку вчителя; порівняльно-педагогічний аналіз змісту, форм і методів професійного розвитку педагогів в Україні і за кордоном; вивчення й узагальнення міжнародної та національної інформаційних баз даних щодо неперервного професійного розвитку педагогів.

Список використаної літератури

1. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
2. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: монографія / [Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Сігаєва, О. В. Аніщенко [та ін.]. – К. : Пед. думка, 2012. – 272 с.
3. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посібник / В. В. Олійник ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – К. : «А. С. К.», 2013. – 312 с.
4. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів як відкрита система / Н. Г. Протасова // Післядипломна освіта в Україні. – 2001. – № 1. – С. 10–13.
5. Пуховська Л. І. Теоретичні засади професійного розвитку вчителів: рух до концептуальної карти / Л. П. Пуховська // Порівняльна професійна педагогіка : наук. журнал. – 2011. – Вип. 1. – С. 97–107.
6. Inservice Training and Educational Development: An International Survey / Hopkins D. (ed.). – London, Sydney, Dover, New Hampshire : Croom Helm, 1986. – 334 p.
7. Lambert D. Training tomorrows teachers today / D. Lambert, M. S. Totterdell // Magister. – 1995. – №5. – P. 56.
8. Smith R. The Role of Higher Education in Initial Teacher Training / Richard Smith Routledge, 2013. – 192 p.

Елена Волярская

НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГОВ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена анализу профессионального развития педагогов в системе последипломного педагогического образования. Определена роль непрерывного образования в подготовке педагогов в зарубежных странах и на Украине. Доказана необходимость системного внедрения образовательных инноваций в содержание последипломного педагогического образования. Осуществлен опрос учителей с целью оценки значимости различных видов повышения квалификации в условиях последипломного образования. Обобщены современные тенденции и направления усовершенствования профессионального развития учителей в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: *учитель, непрерывное образование взрослых, неформальное образование, последипломное образование, профессиональное развитие.*

Olena Volyarska

IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL TEACHER DEVELOPMENT IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION

Comprehensive analysis of scientific studies of national and foreign scientists showed that the problem of the teachers' professional development improvement has been represented in theoretical and practical philosophical, psychological and pedagogical science. The analysis of development of the postgraduate education tendencies, life-long professional education of adult learners, long-term scientific and pedagogical experience have revealed the relevance of research in the improving of the teachers professional development. This research has been appropriated by the increased requirements for postgraduate education and traditional approaches to the development of the teachers' professional competences and by the necessity to cope with the existing stereotypes, changing attitudes and approaches to the teachers' professional growth.

The aim of the research is to identify the spheres of improvement for the professional development of teachers in the system of postgraduate education.

The interpretation of the teachers' professional development has been defined as an increase of their professional competence in the result of practical experience and prolonged purposeful and coordinated self-education in the conditions of formal, non-formal and informal adult education.

The main directions of improvement of Ukrainian teachers' professional development in our in-service teacher training include: 1) systematic implementation of educational innovation in postgraduate education content; 2) development of the blended forms of teacher training for providing educational possibilities for various special optional courses, trainings and seminars on full-time training conferences, consultations, participation in online conferences, electronic forums, chats on the distance remote basis; 3) creation of a system of the various modular courses and teacher trainings, which provides a clear definition, diagnosis and monitoring of professional competence components, based on a modular educational technology and which is one of the modern innovations in adult education; 4) development of partnership subject-subject interaction in in-service training, where the participants of training activities are oriented to the professional development, personal and professional growth.

The results of studies have stated that a comprehensive personal training for teachers should be oriented to the development of their willingness to increase the effectiveness of the professional activities. In the further researches we consider the necessity of studying and generalization of international and national databases on the teachers' continuous professional development.

Keywords: *adult education, life-long informal education, postgraduate education, professional development, teacher.*

References

1. Kremen, V. H. (2003). *Osvita i nauka Ukrainy: shliakhy modernizatsii (fakty, rozдумы, perspektyvy)*. Kyiv : Hramota, 216.
2. Lukianova, L. B., Sihaieva, L. Ye. Anishchenko, O. V. (2012). *Osvita doroslykh: teoretychni i metodolohichni zasady*. Kyiv : Ped. dumka, 272.

3. Oliinyk, V. V. (2013). Vidkryta pisliadyplomna pedahohichna osvita i dystantsiine navchannia v zapytanniakh i vidpovidiakh. Kyiv : «A. S. K.», 312.
4. Protasova, N. H. (2001). Pisliadyplomna osvita pedahohiv yak vidkryta systema. Pisliadyplomna osvita v Ukraini, 1, 10–13.
5. Pukhovska, L. I. (2011). Teoretychni zasady profesiinoho rozvytku vchyteliv: rukh do kontseptualnoi karty. Porivnialna profesiina pedahohika, 1, 97–107.
6. Hopkins, D. (ed.). (1986). Inservice Training and Educational Development: An International Survey. London, Sydney, Dover, New Hampshire : Croom Helm, 334.
7. Lambert, D., Totterdell, M. S. (1995). Training tomorrows teachers today. Magister, 5, 56.
8. Smith, R. (2013). The Role of Higher Education in Initial Teacher Training, 192.

Одержано 16.05.2016 р.